

Trava je prije bila zelenija

Kulenović, Lara Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:413861>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

Trava je prije bila zelenija

Moja baka za sve svete svi svete sisvete od novina napravi vijenac i na taj vijenac selotejpom lijepi lišće po redovima u krug dok taj vijenac nije sasvim prekriven lišćem u slojevima nalik na vijenac napravljen od lišća. To lišće pak raste u njenom dvorištu u obliku visokog grma; višeg od mene. Raste godinama; starije od mene. Listovi tog grma su masni i čvrsti i rekla mi je, moja baka, da ti vjenčići čuvaju svoje zelenilo sve do Božića. To mi je rekla prekjucher. Ja sam iskreno mislila da traju duže. Kad padne prvi mraz počnu gnjiliti. Počnu gnjiliti jer nisu na vratima nego su na grobovima jer su kupljeni za sve svete svi svete sisvete pa ih ljudi umjesto na vrata stave na horizontalna vrata svojih bližnjih. Za vertikalna vrata su oni od mahovine. Te moja mama radi.

Zelena je prije bila zelenija.

Moja prva baka ima veliki vrt i moja druga baka ima veliki vrt i preko puta kuće moje prve bake je velika šuma i ja tu živim već neko vrijeme i zašto se onda ne mogu sjetiti kada je trava na travnjaku moje druge bake izgubila svoju jarko zelenu boju i postala ona dosadna bljutava zelena? Možda onda kad su mi se oči na nj navikle i prestale je gledati kao nešto važno. Igrala sam se na njoj svakodnevno, a sada je samo gledam i pitam se zašto više nije onoliko zelena koliko je bila prije. Možda je i ona počela gnjiliti poslije Božića, a ja sam je zaboravila pogledati prije. Neki dan sam saznala da moja kuća u kojoj živim nije moja kuća, ali u njoj živim. Kad moja prva baka umre ta kuća bit će stričeva – ne tatina, ne moja. I onda će on imati tu zelenu travu ispred svoje kuće, ne moje, a ja ću se te trave sjećati kao najzelenije trave svih trava. Isto kao i one trave kod moje druge bake.

Ta trava nije najzelenija. Bila je najzelenija prije i bit će najzelenija sada, ali onda kada sada neće uključivati mene. Takva zelena

nikad

ne uključuje mene. Takvu sam zelenu vidjela i onda kada nisam bila nigdje blizu tamo negdje gdje ja živim i tamo negdje gdje često idem. Takva je zelena uvijek daleka, prisutna samo onda kada je ograničena.

Moje ograničenje nije nužno svačije ograničenje nego je moje i mene ograničava moj novac i novac koji nije moj i moje vrijeme i vrijeme koje nije moje i moje mjesto, mjesto kojemu se uvijek vraćam. Nekad je to zelenilo obitavalo u tom mojem mjestu, a sad je ono sve dalje i sve skuplje i sve nedostižnije.

"Worry is a way to pretend that you have knowledge or control over what you don't – and it surprises me, even in myself, how much we prefer ugly scenarios to the pure unknown."¹

I mene nepoznato plaši.

---

¹ Rebecca Solnit "A Field Guide to Getting Lost", Viking Penguin, USA, 2005

Užasava čak. Užasava me to da je je možda trava prije bila zelenija jer je moj život bio šareniji, vividniji. Užasava me to da sam možda i pogodila i da je stvarno trava bila zelenija prije. Užasava me to da se ništa ustvari nije ni promijenilo. Sve su ove mogućnosti i dalje otvorene i bit će otvorene sve dok mukotrpnim učenjem i novim spoznavanjima ne odaberem samo jednu od ovih mogućnosti ili, ne daj Bože, neku novu, nerazmatranu. Moj odabir uvjetovan je razinom moje želje za spoznajom i onim trenutkom u kojem ću ja odlučiti stati sa spoznavanjem.

Uvijek mi je bilo teško reći koji mi je najdraži film, koja mi je najdraža slika, koja mi je najdraža boja. Kad uđem u slastičarnicu ili u pekaru - gdje čak češće idem, uhvati me panika i prepuštam ljude koji su ušli kasnije od mene prije mene dok se taj red opet ne vrati na mene i primorana sam uzeti onaj okus ili ono pecivo čija slova prvo uspiju izaći iz mojih usta. Možda bi okus bio bolji da sam ipak izabrala nešto drugo. Možda se pak od onog drugog ne bih najela. Možda su svi ostali okusi bljutavi i vodenasti i sva ostala peciva odvratna i suha i pečena jučer. Možda dođem sutradan i uzmem nešto drugo. Kada gledam neki film koji još nisam gledala, uspoređujem ga s onima koje jesam gledala i na temelju toga odlučujem koliko mi se taj novo-pogledani film sviđa. Uspoređujem ga i s onima koje još

nisam gledala. Nisam još gledala svoj najdraži film. Nisam ni vidjela svoju najdražu sliku i ne znam koja mi je najdraža boja. Mrzim ljubičastu, ali samo onda kada je zamislim u obliku neke odjeće i mrzim zidove koji su crveni. Kada sam još bila u srednjoj školi imala sam crvenu vestu od flisa koja mi je bila najdraža i nosila sam je stalno. Već godinama ne znam gdje je, a i bolje da ne znam jer je stvarno ružna. Volim plavu, i onu svjetlu i onu tamnu - povraća mi se kad vidim biskvit torte te boje. Nepoznato me stvarno jako plaši. Toliko me plaši da i ona slika koja me očarala ne može dobiti pravodoban spomen jer možda postoji slika koja će me toliko očarati da ću znati da mi je najdraža u točno tom trenutku. Onaj strašan trenutak je onaj kad sam je već vidjela, a ne sjećam se. I nisam cijenila. Proživljavam mladost i svoju novopečenu odraslost bojeći se svega što dolazi nakon mene sada i branim se od nepoznanica reflektirajući se nostalgичno na sve ono prije mene sada, uopće ne shvaćajući da razmišljanje o tom zelenom travnjaku nije čežnja za boljim jučer nego strah od nedefiniranog sutra.

Ne znam koliko sam puta u svom sveukupnom životu (i u starom i u ovom novom, odraslom) zapravo pogledala taj travnjak; svakako nisam svaki put kad bi pored nj prošla. Možda nekad kada bi Balto, već stari pas moje tete, mog ujaka, moje bake i mene i moje sestre i

mog brata, kopao rupu za kost nasred tog travnjaka pa bi ga baka grdila. Možda kada bih namjerno gledala u pod jer mi je bilo neugodno pričati sa susjedom koja živi preko puta i koja je baka od mog prijatelja s kojim se družim oduvijek jer su se naše mame isto družile oduvijek. Nije mi više neugodno.

Toliko dugo razmišljam o toj zelenoj travi i o svakoj njenoj zelenoj travki da sam zaboravila da je svaka ta travka uska i tanka kao vlat trave. I zaboravila sam da trava nije samo trava, da ona nije samo svaka njena travka - ona je i zemlja i kamen i grančica i grana i list i glista i maslačak i djetelina i drač i drač i drač i staklo i plastika i smeće. I nije samo zelena - ona je i smeđa i žuta i crvena i crna i one ostale boje koje nisu zelena. Nekada je ona stvarno i bila samo zelena trava sa zelenim travkama bez zemlje i kamena i grančice i grane i lista i gliste i maslačka i djeteline i drača i drača i drača i stakla i plastike i smeća, ali sada nije. Jer sada, kada sam htjela tu travu prenijeti u novi prostor, ona mi to nije dopustila. Trava i njene vlati nisu samo skupina dugačkih stožaca koji udaraju zemlju savršeno vertikalno pod devedeset stupnjeva. Zasmatalo mi je sve ono što čini travu travom- travnjakom, a ne želim da ju čini.

U prostor sam je mislila prenijeti u onom obliku u kojem je vjetar okružuje i u kojem je zrak okružuje. Vjetar je samo zrak koji se miče. Ja ne mogu napraviti zrak i svaki moj pokušaj obavljanja ikojeg materijala koji nije zrak oko travki izgleda kao kiša i to ona baš jako teška kiša u velikim kapljicama ili možda čak tuča jer je ona još teža, a trava je tijekom tuče onako podvijena i savijena i preplašena i stisnuta i mokra. Vlat trave je uska kao vlat trave. Svaka njena vlat je

Jedan dan je moj ujak kosio taj travnjak flaksericom na kojoj nismo uspjeli ni on ni moja mama ni ja promijeniti glavu (dio na koji ide flaks) jer se valjda potrgala. To oni znaju. Naši su pokušaji odvrtanja i zavrtanja trajali više od 20 minuta sve dok nije došao susjed čije je dvorište razdvojeno od bakinog samo tankom žičanom ogradom i može se, preko panja od trešnje koju su posjekli prije par godina, prijeći na drugu stranu. Promijenio je glavu u manje od minute. Mom ujaku je trebalo manje vremena da pokosi obje strane dvorišta nego što je svima nama trebalo da osposobimo tu flaksericu. Rekla sam mu da mi ne baca tu travu koju je pokosio. Nije ju bacio. Baka i teta su je stavile u drvene kašete i u garažu da ne bi slučajno izbljedila od sunca. Kasnije sam saznala da ju je baka čak i okretala svaki dan da se ne bi upljesnila. Nije se upljesnila. Svakom sljedećom košnjom moja bi baka sačuvala tu pokošenu travu isto onako kao i prvog puta.

Do Zagreba sam tu pokošenu travu nosila u žutoj plastičnoj vreći, onoj za odvajanje plastike. Nije bila teška jer je većina mokroga iz te trave isparilo u garaži. Kad sam stigla u Jadran film d.d., u svoju klasu, rasprostranila sam sadržaj vreće u desni kut bliže vratima jer je tamo bilo slobodno. Sami taj čin izazvao je divljenje kolega jer je to bilo najviše posla što sam napravila u tom semestru i lijepo je mirisalo.

Počela sam te dugačke travke rezati škarama nakon što sam ih gledala kako se bez oštećenja okreću u mlincu za kavu kojeg sam kupila upravo za tu priliku. Još su ipak i bile malo mokre. Pustila sam ih da se suše ispod klime i prozori su bili otvoreni i rezala sam ih škarama na što sitnije komadiće duljine do možda 2 milimetra. Tu i tamo mi je koja travka ispala iz ruke i ostala cijela, ali to ne bih primijetila sve dok se ona već ne bi zapetljala u mlincu. U tom pokošenom travnjaku ostavljala sam i sve što nije bila trava osim božikovine na koju sam se nabola već par puta i grančica koje bi mi potrgale moj novokupljeni mlinac za kavu. Dobila sam žuljeve od rezanja na palcu i prstenjaku pa sam na ruke stavila one vrtne rukavice. Kad god bih ih svukla, ruke bi mi bile jako mekane, ali to ne bi trajalo dugo.

Stavila sam šaku, šačicu čak, tog izrezanog travnjaka u mlinac i držala gumb kojim ga pokrećem sve dok se taj travnjak ne bi pretvorio u prah – za to je trebalo dvadesetak sekundi. Prosijala sam taj prah kroz metalno kuhinjsko cjedilo - koje sam kupila taj dan, u kantu koja je u vlasništvu akademije. Ono što se ne bi dobro usitnilo bih vratila u mlinac i dodala još ne-procesiranog travnjaka i to bih napravila opet nakon dvadesetak sekundi i opet nakon četrdesetak i opet. Morala sam paziti da se mlinac ne pregrije pa bih, kada bih primijetila da se zagrijava, stala sa mljevenjem i počela rezati one dijelove travnjaka

koje još nisam izrezala na sitnije. Kad bi se mlinac malo ohladio, ne sasvim jer sam nestrpljiva, vratila bih se na mljevenje. Od tog cijelog pokošenog travnjaka moje bake, uspjela sam napuniti jednu kantu travnatim prahom - nije baš neka velika kanta.

Ujak je ponovno pokosio travnjak. Ovaj je put količina trave za mene bila manja jer trava nije stigla doseći tu visinu koju je dosegla prvi put kad je kosio. Možda jer ovaj put nije trebalo promijeniti glavu flakserice. Do Zagreba sam je ponovno nosila u žutoj vreći za odvajanje plastike, ali je tada ona bila samo do pola puna. Stala bi mi i u torbu da mi se dalo otvoriti torbu i staviti je unutra. Ova trava je bila malo teža od prošle jer nije bila ni približno toliko suha kao ona prošla pa sam je stavila da se suši na ono isto mjesto na koje sam stavila i onu prošlu.

Kupila sam 6 boca ljepila za drvo od 500g , onih najjeftinijih i 2 pakiranja papira za pečenje. Uzela sam drugu kantu koja je također u vlasništvu akademije i koja je iste veličine kao i prva i u nju sam stavila malo vode i malo ljepila za drvo i malo travnatog praha da bih dobila smjesu od koje ću ponovno graditi travnjak. Prva mi je smjesa ispala previše rahla, ali to nisam znala jer još nisam napravila drugu smjesu s kojom ću je usporediti.

Moje oči su zelene. Ja želim gledati samo zelenu. Zato ljudi s mora imaju plave oči; jer oni stalno žele gledati u more, a more je plavo. Znam ljude s mora. Znam i ljude sa smeđim očima – oni isto stalno žele gledati u more.

Moje su oči otvorene veći dio dana – ja ne gledam i ne vidim nekih 7 sati dnevno dok spavam plus one sekunde koje sam izgubila treptajući. Nekad moje gledanje traje duže između treptaja, a nekad zatvorim oči namjerno da bih vidjela onu crvenu koja mi je vidljiva samo sa zatvorenim očima. Da ne zatvaram oči, vidjela bih više zelene i moje bi oči bile najzelenije.

Prije nekoliko sam godina radila studentski posao u proizvodnji ručno rađene kozmetike. Jedna engleska firma. Satnica mi je bila propisani minimalac, ali sam bila bolje plaćena od stalnih radnika i nekad bi, kad bi se svi kolektivno preradili, dobili bonus na plaću od 40 kn. Onaj bonus od 100 kn je bilo nemoguće za doseći. U velikim su kotlovima dečki mijesili smjese koje bi onda istresli na veliki metalni stol oko kojeg je bilo nas 30. Smjesa bi se podijelila na par dijelova i onda bi onoliko ljudi koliko je bilo vaga radilo jednako teške kuglice od te smjese dok bi ostali razdvajali već korištene plastične kalupe. Svaki se dan radio drugačiji proizvod, ali nakon nekog bi se vremena oni počeli često ponavljati. Bilo je par proizvoda u obliku stošca koji nisu trebali ići u kalupe; šareni sa šljokicama, ljubičasti, narančasti i možda još neki. Kuglice koje bi mi stizale s lijeve strane stola morala bih brzo, objema rukama, lagano pritisnuti jednim dijelom dlana dok ih odgurujem od sebe i brzo nakon vraćam prema sebi da bih dobila taj oblik stošca. Isprva su ti stošci bili nepravilni i usporedno drugačiji, ali nakon svega par smjena oni su ispadali jednakiji, a ja sam ispadala brža. Satnica mi je još uvijek bila ista, a bonuse smo rijetko kad dobivali jer bi svakog tjedna tu količinu potrebnu za njih mijenjali na više.

Moja smjesa od trave me užasno brzo podsjetila na razne smjese s tog posla i znala sam odmah da mi neće dugo trebati da uspijem napraviti željeni oblik travke. Ti pokreti potrebni za oblik stošca bili su mi usađeni u ruke.

Radila sam ih sporije no što bih ih radila da sam ih radila na tom poslu iako sam i u svom radu bila ograničena s vremenom. Isprva sam radila samo duguljaste stošce, ravne, različitih duljina. Onda sam ih radila isto tako samo bih ih savila poput trepavice kada bih ih premještala da se suše na drugi papir za pečenje. Bilo bi ih lakše raditi na metalnom stolu. Napravila sam i neke koje se savijaju poput slova s, ali te su baš jako ružno osušile i neke od njih uopće nisu bile iskoristive. Ostavila sam svoje travke da se suše bar jedan dan i onda sam ih okrenula na drugu stranu da se i sa druge strane suše bar jedan dan. One koje su se osušile bile su znatno tamnije i, na moju veliku žalost, manje zelene od onih mokrih.

"Ono što sam vidio i čuo da nisam ništa mislio (jer uopće još nisam ni umio misliti) o tome što je sve to što sam vidio i čuo, to jest: što ima da znači sve to što se čuje i vidi, dok naime nisam -sve to - razumno shvatio, bilo je sve što sam mogao da vidim i da čujem uopće, jer ništa kasnije više nisam vidio ni čuo, jer ništa više nisam spoznao kada sam o tome naknadno razmišljao, pa čak ni onda, kada sam se riješio mnogobrojnih krivih sudova o pojavama i o stvarima, kao suvišnih predrasuda."²

Trava je prije bila zelenija. I nebo je bilo plavije. Više plavo. Sad je sivo jer je ovaj saharski pijesak u zraku, ali doći će kiša pa će ga isprati i onda kad ga ispere ono još uvijek neće biti onoliko plavo koliko je bilo prije, ali barem više neće biti sivo. Ne znam više kad je bilo to prije – čini mi se nikad; možda je samo jako daleko. Tad prije je i sladoled bio slađi. Slađi, ali ne od šećera – samo slađi. Tad prije je i magla pekla za oči, a sad samo ne vidim baš daleko. Tad prije kad bih ušla iz sunčanog vanjskog prostora u ne sunčan, ali osvjetljen žaruljama unutarnji prostor, ne bih vidjela ništa pred sobom barem neko vrijeme, a sad tu razliku ni ne primijetim jer traje svega par sekundi. Prije sam vrijeme brojala u količini, a sad ga samo brojim. Tad prije i ja nisam ovoliko razmišljala o onom prije nego sam

---

² Miroslav Krleža "Djetinjstvo u Agramu 1902.-1903.", 24 sata, Zagreb, 2021.

razmišljala o onom tad i možda čak i sad, ali nikad prije. Svaki pokušaj rekonstrukcije je neuspješan.

Ne znam ni da je vani dan. Sunce toliko prži da mi je prozor prekriven ručnikom i svijetlo u sobi, ono manje, mi je upaljeno. Živim u potkrovlju. Znam da je dan jedino zato što sam jučer vidjela da je jučer u ovo isto vrijeme bio dan. Mrsko mi je ustajati. Trava je prije bila zelenija. To znam jer sam je vidjela jučer kad sam vidjela da je još uvijek bio dan u ovo vrijeme – isto je bilo jako vruće. Vidjela sam je i u proljeće i bila je malo zelenija nego sada, što razumijem jer ako je meni vruće, a ja imam krov - trava nema krov. Majica mi je bila žuta od one prašine - mislila sam da mi je znoj žut.

"Predočujući slike o slikama, mi se (zapravo) dvostruko udaljujemo od onoga što hoćemo da vidimo, a pogotovo od onoga što smo vidjeli kad smo gledali slobodno i djetinjasto, a što danas imamo namjeru da izrazimo na veoma posredan i razuman način."³

Trava je, umjesto od prašine, požutila od sunca.

---

³ Miroslav Krleža "Djetinjstvo u Agramu 1902.-1903.", 24 sata, Zagreb, 2021.

Monika mi je dala svoj pleksiglas za koji je odlučila da ga ipak neće koristiti u svom radu jer je našla nekakav stolić koji je stvarno dobro izgledao. Pleksiglas je velik metar puta metar. Kada su mi se moje travke osušile, primijetila sam da su zaobljene na dnu isto kako su bili zaobljeni i stošci koje sam radila na onom poslu. Uzela sam škare i počela im rezati dna da bi ona bila paralelna s podom. Monika mi je pomogla jer je ona bila gotova sa svojim radom i nije joj bio problem.

Uzela sam jednu travku i ono obično superljepilo i zalijepila sam je na pleksiglas. Trebalo je kratko da se osuši. Ubrzo nakon, sve su one suhe travke bile zalijepljene na metar puta metar pleksiglasa i činilo se da ih ima puno manje sada kada sve stoje uspravno nego što ih je bilo kada sam ih slagala jednu pored druge na papir za pečenje. Ipak, zadovoljna sam.

Sjetila sam se da sam jednom, dok sam bila vani na travnjaku moje druge bake, u ruci držala fotografiju nekog djeteta i nekog psa na tom travnjaku. Trava je na toj slici stvarno jako zelena. Možda je to slika mene ili moje sestre ili mog brata ili pak prijatelja koji živi nasuprot moje druge bake, a pas je možda Balto ili možda Azri – pas prijatelja koji živi nasuprot moje druge bake. Azri je uginuo prije par godina, možda 5 ili više. Nisam sigurna jesam li ja tu fotografiju umislila jer je ne mogu naći nigdje. Pregledala sam svaki album i onu kutiju raspršenih slika na kojima je većim dijelom moja mama u svom životu prije mene. Ja sam najstarija. Pogledala sam i kod druge bake, ali tamo skoro uopće ni nema slika jer su skoro sve izgorjele u požaru. Taj je požar bio prije mene. Našla sam jedino fotografiju nekog psa koji nije niti Balto, niti Azri – iako malo liči na Balta. Nema nikakvog djeteta u kadru, ali je ta trava stvarno jako zelena. Možda je to ta slika.

Utjehu nalazim u neuspjehu. Moje su sposobnosti razvijene iz znanja koje mi se prenijelo; slučajno ili namjerno. Moj rad nije samo moj, on je skupina tuđih iskustva u mojem tijelu koje nije u mogućnosti istinito preslikati ono što je vidjelo i upilo. Utjehu nalazim u prihvaćanju.

Napokon, rad se sastoji od pokošene trave, pokošene trave izrezane škarama, pokošene trave mljevene do praha, pleksiglasa na kojem su uspravno postavljene skulpture travki rađene od te trave i fotografije nepoznatog psa na travnjaku. Zahvaljujem svima koji su ovaj svijet oblikovali za mene.

Rebecca Solnit "A Field Guide to Getting Lost", Viking Penguin,
USA, 2005

Miroslav Krleža "Djetinjstvo u Agramu 1902.-1903.", 24 sata,
Zagreb, 2021.

Laura U. Marks "The skin of the film", DUKE UNIVERSITY
PRESS, Durham and London, 2000

Sveučilište u Zagrebu

Akademija likovnih umjetnosti

Odsjek za animirani film i nove medije

studentica: Lara Ana Kulenović

mentorica: prof. art. Nicole Hewitt

Zagreb, 2024.